

Executive summary

1 De tyska journalisterna Martin och Schumann har i en nyligen utgiven bok, *Globaliseringsfällan*, behandlat den pågående internationaliseringen av marknadsekonomin. De ser i denna process framför allt stora problem, som de föreslår ska motverkas på EU-nivå:

- världen antas gå mot en "20-80"-lösning, d v s 20 procent av befolkningen "behövs" i framtiden för att framställa världsproduktionen – i detta lurar en allmän social kris.
- effekten av lätttröligt kapital har blivit, att effektiviteten i den keynesianska ekonomiska politiken (och miljöpolitiken) har underminerats. Regeringar har börjat tappa kontrollen över skattepolitiken.
- globaliseringen har åstadkommit "utflyttningar, rationaliseringar, nedskärningar och permitteringar", totalt sett en världsomfattande arbetslöshetskris – politiken för frihandel ska här övervägas.
- den moderna tekniken förstärker djupet i arbetslöshetskrisen.

2 En dragning mot en protektionistisk lagstiftning finns i boken, och den återfinns allmänt i den "globaliseringskritiska" litteratur som för tillfället publiceras särskilt i USA och vissa EU-länder (Frankrike och Tyskland). Strävan att åstadkomma en politisk förståelse för protektionismen kan på längre sikt vara denna litteraturs svåraste konsekvens.

3 En mindre upphetsad analys kan utföras med hjälp av teorin för internationell ekonomi, den enda kunskapsgrän som systematiskt studerar dessa fenomen. Det är då lätt konstatera, att internationella kapitalrörelser löser tre olika uppgifter: 1) *finansiera världshandeln*, en fundamental och dominerande uppgift; 2) *finansiera internationella investeringar*, också en effekt av ökat handelsutbyte – vid någon punkt kan det bli fördelaktigt att flytta produktion i stället för varor eller tjänster; 3) *värdesäkra enskilda medborgares tillgångar och sparande*, den som sparar långsiktigt för t ex sin pension vill ha den bästa avkastningen på sitt sparande.

4 Naturligt har kapitalismen gått in i en ny fas. 1980-talets väg av avregleringar av nationella kapitalmarknader har gett utvecklingen nya drag och en delvis annan inriktning. För att

konstatera att det rör sig om en utveckling i dess goda mening, kan det vara rimligt att peka på särskilt två större effekter, som åstadkommit inom loppet av ett par decennier:

- a) Mellan en och upp till en och en halv miljard människor i Asien har upplevt närmast dramatiska förbättringar i sin levnadsstandard under den period, då globaliseringen styrte världsekonomin. Till detta kommer grupper i Latinamerika – Afrika har hittills förblivit i stort sett oberört
- b) Frågan om ”demokratisering” har kommit att efterhand skjuta bort frågan om ”utveckling” från den centrala dagordningen – det finns djupa kopplingar mellan marknadsekonomi och ett demokratiskt styrelseskick som påverkat den världspolitiska utvecklingen.

5 Västekonomierna har kommit under ett besvärligt konkurrenstryck. Följderna för centrala högskatteländer inom EU – särskilt Frankrike och Tyskland – har blivit besvärande. Utflyttning av investeringskapital har gett bidrag till ökningen av en redan hög arbetslöshet, samtidigt som skatteunderlaget visat tendenser att bli långsiktigt vikande. Förändringstrycket gentemot den europeiska välfärdsstaten har stigit.

6 USA visar sannolikt på den framtida struktur som ekonomi och ekonomisk politik ska röra sig mot också i Europa för att klara den nya konkurrensen. Den amerikanska ekonomin växer med mer än tre procent om året och har låg arbetslöshet. Huvuddelen av de nya arbeten som kontinuerligt skapas, betalas med löner som ligger över den amerikanska arbetsmarknadens genomsnitt. En väsentlig del av de nya jobben har skapats inom småföretag.

Kurt Wickman är fil dr i nationalekonomi och författare. Utkom senast med *Ännu mera planekonomi?* (Timbro, 1997).

För ytterligare information kontakta KurtWickman på telefon 0173-133 46.

Innehåll

DEN STORA KONSPIRATIONEN.....	4
<i>Teser i "Globaliseringsfällan"</i>	4
<i>Väsentligt att bortse från</i>	6
<i>Vänstermoralism som leder till protektionism</i>	7
VAD ÄR EGENTLIGEN GLOBALISERINGEN?.....	8
NÅGRA FÖRBISEDDA EFFEKTER AV GLOBALISERINGEN.....	12
<i>Demokratiproblemet i förgrunden</i>	15
DEN INSTITUTIONELLA KONKURRENSEN.....	16
<i>Den amerikanska erfarenheten</i>	20
FLER LÖFTEN ÄN HOT.....	21
<i>Mer demokrati och mindre fattigdom</i>	22

Den stora konspirationen

Den första maj i år demonstrerade omkring 30 000 fackföreningsanslutna fransmän mot "flexibilitet och globalisering". Demonstrationen tog sikte på vad som sker i europeiska arbetsmarknader och skall enklast förstås så, att man önskar att den franska regeringen engagerar sig för i första hand tre frågor: 1) försvara det rådande regleringssystemet; 2) begränsa handeln med icke-europeiska länder, i första hand Ostasien; och 3) inskränka möjligheten för västeuropeiskt kapital att flytta från Europa till andra delar av världen.

Just denna tanke – att den pågående internationaliseringen av nationella ekonomier innehåller stora faror för Europa – har fått en något mer genomarbetad argumentation i en nyutgiven bok, *Globaliseringsfällan*¹. Författarna är två tyska journalister kring tidskriften *Der Spiegel*. De menar nu, att denna i stort sett olyckliga utveckling planerats och drivs av de stora internationella företagen, bland annat i det politiska syftet att undergräva den europeiska välfärdsstaten.

Teser i "Globaliseringsfällan"

Hela utgångspunkten i boken är västeuropeisk, eller strikt EU-orienterad. Framväxten av ett nytt världsekonomiskt centrum i Fjärran Östern på 1980-talet och den amerikanska informations-teknologins breda och snabba genombrott på 1990-talet uppfattas som djupt hotfulla inslag – och vars verkningar på olika sätt skall "hanteras" av en gemensam ekonomisk politik på EU-nivå.

Det kan vara värt att påminna om bokens hotbilder. Den mest framträdande är kanske att världen antas gå mot en "20-80"-lösning, d v s 20 procent av befolkningen "behövs" i framtiden för att framställa världsproduktionen. Det blir aldrig riktigt klart vad författarna menar att de återstående 80 procenten skall ta sig till, men glimtvis dyker tanken upp att de blir ett slags motsvarighet till proletariatet i Rom – en tungt kriminaliserad grupp som av

¹ H-P Martin/H Schumann, *Globaliseringsfällan – angreppet på demokrati och välfärd*, Symposion 1997.

statsmakterna passiviserats genom offentliga skådespel och subventionerat bröd.

Författarna beskriver globaliseringen som driven av den internationella kapitalmarknaden, en rimlig utgångspunkt. Effekten av lätttröligt kapital har nu blivit, att effektiviteten i den keynesianska ekonomiska politiken och miljöpolitiken har underminerats. Regeringar har börjat tappa kontrollen över skattepolitiken, och ytterst fastnar författarna för beteckningen att utvecklingen är "statsfientlig". I denna mening ser de utvecklingen som skadlig för hela världen – globaliseringen river samtidigt också sönder den globala ekonomin. Effekterna blir i slutändan sådana som egentligen inte eftersträvas av någon.

En andra huvudeffekt är att globaliseringen åstadkommit "utflyttningar, rationaliseringar, nedskärningar och permitteringar" (s 126) – eller med andra ord, en världsomfattande arbetslöshetskris. Via ett slags kniptångsmanöver uppfattas kombinationen mellan investeringskapital utan hemland och frihandel förstöra arbetstillfällena i en gigantisk skala. Fackföreningarnas inflytande försvagas och arbetskraften blir exponerad för en ny form av klasskamp från kapitalets sida.

Vägen framåt innehåller för författarna betydande svårigheter. Marknader är närmast per definition skadliga – en analytisk syn på marknaden jämföras med en ideologi: i detta och andra sammanhang talar man t ex om "de marknadstroende", om "världsmarknadens vanvett" (s 284) och om "den destruktiva anglosaxiska marknadsradikalismen" (s 282). Oförmågan att se de myriader av möjligheter till det goda livet som marknader öppnar – och politiken ofta stänger – leder författarna mot riskabla uppfattningar, t ex följande: "Demokratiska politiker måste därför insistera på social utjämning och begränsa den enskildes frihet till förmån för det allmänna bästa" (s 274).

Den moderna tekniken förstärker, enligt författarna, djupet i arbetslöshetskrisen. De är inte mycket explicita på hur denna fara skall hanteras inom politiken, men läsaren lämnas med intrycket att någon form av protektionistisk politik trots allt bör prövas. Detta framhävs, men på andra håll föreslår man annat, t ex subventioner till europeiska producenter och annat – vilket i och för sig också är en annan form av protektionism, dock utan att författarna förstår

det. Under alla förhållanden är argumentationen kring det teknologiska framsteget avvisande.

En rekonstruktion av argumentationen skulle ge en mer intressant diskussion.

Väsentligt att bortse från

Det kan vid läsningen av *Globaliseringsfällan* vara väsentligt att bortse från några omständigheter:

- 1) att författarna uppenbarligen är ett par besvikna vänster-intellektuella européer, som är i stort sett obekanta med den förståelse av utvecklingen som modern ekonomisk analys erbjuder;
- 2) den konspirationsteori som ligger bakom flera resonemang och dyker upp till ytan med jämna mellanrum;
- 3) oförmågan att hålla den ekonomiska och politiska analysen nägorlunda åtskilda – författarna förfaller ofta till 60-talsmarxism, där genuina ekonomiska problem utan vidare transformeras till politiska frågeställningar;
- 4) som nästan alla intellektuella tyskar är de närmast besatta av miljöfrågor och de rika möjligheter till spekulationer om mänsklighetens förfall och undergång som frågan ger möjlighet till.

Fördelen med att bortse från detta är då, att man kanske kan se något värdefullt i denna bok. En rekonstruktion av diskussionen skulle kunna uppfatta de västeuropeiska välfärdssystemen som en pendang till den moderna kapitalismens breda framväxt. Ett dynamiskt system som etableras genom att befolkningen på två generationer går från jordbruk till industri- och tjänsteproduktion åtföljs av stora sociala spänningar. Ett försök i denna riktning har gjorts av Harvard-ekonomen Dani Rodrik².

Det är troligt, att åtminstone två effekter blir synliga i den moderna kapitalismens etableringsfas: 1) den snabba urbaniseringen ger upphov till slum och låga inkomster hos nyinflyttade grupper, som har hanterats genom sysselsättningspolitik och olika omfördelningsprogram; 2) under kapitalismens etableringsperiod framträder en ojämnhet i förhandlingspositionen mellan å ena sidan systemets ledande aktörer – kapitalisterna – och de mindre aktiva,

² D Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?*, Institute for International Economics, March 1997.

nämligen potentiella lönearbetare. Delvis kan väl uppbyggnaden av delar av den offentliga sektorn uppfattas som en kompensation för denna skevhet i förutsättningen för förhandlingar.

Vissa länder som med särskilt aktiva grupper av kapitalister – speglat i en god förmåga att konkurrera i världsmarknaden och en åtföljande stor export/importsektor – har utmärkt sig för att särskilt konsekvent bygga upp den offentliga sektorns kompensationssystem. Det gäller naturligtvis hela Västeuropa efter andra världskriget, men alldeles särskilt de små, öppna ekonomierna som Holland, Belgien, Sverige, Danmark och Norge.

Ur detta perspektiv skulle vi då kunna härleda den omfördelade och reglerade västeuropeiska välfärdspolitiken som ett svar på de osäkerheter och ojämnheter som följt den moderna kapitalismens framväxt och – kanske framför allt – dess internationalisering. Försättningen med en tilltagande grad av internationalisering från 1970-talet blir då en intressant fråga. Bland annat kommer den ekonomiska politik som i stort sett baserar sig på nationalstaten att behöva diskuteras och omformuleras.

En högst rimlig slutsats är, att det inte finns någon självklar fortsättning i att fortsätta balansera utvecklingen genom en offentlig expansion, sedan den moderna kapitalismen etablerats och mognat ut. De små europeiska ekonomierna som gjort det, har alla hamnat i djupa svårigheter, där stora offentliga underskott och en hämmad långsiktig ekonomisk tillväxt har blivit framträdande resultat. En rationell diskussion skulle lättare kunna föras från sådana utgångspunkter för att finna en ny ekonomisk politik – jämfört med de tyska författarnas irrationella utgångspunkt, att den pågående utvecklingen i världsmarknaden skall ses som ett exempel på ”vanvett”.

Vänstermoralism som leder till protektionism

För den som vill förstå samtiden och de stora processer som styr utvecklingen, kan det vara lämpligt att avstå från den upphetsade vänstermoralism som utgör de tyska journalisternas startpunkt. De hamnar ytterst i en form av en EU-protektionism – även om de då och då verbalt värjer sig, är det svårt att se hur de kan undvika denna slutpunkt. Författarnas riskabla politiska synpunkter – ”upphäv vissa individuella politiska rättigheter för det allmänna

bästa” – kommer därmed att kombineras med en skadlig handelspolitik.

Argumentationen blir mer ödesdiger, om vi jämför med andra alster, från andra länder. Så har t ex den amerikanske journalisten William Greider nyligen gett ut en bok, med i stort sett samma innehåll som de tyska journalisterna – exemplet skiljer sig något, men hela uppläggningsen är identisk³. Greiders förslag är att den amerikanska handelspolitiken skall acceptera fler protektionistiska drag.

Om världen nu skulle lyssna på dessa röster, så har vi fört debatten tillbaka till år 1930. Vad som då hände var att en recession skruvades upp till en fullskalig depression därför att både USA och Europa valde att skydda sig mot svårigheterna genom att göra handelspolitiken protektionistisk. Denna historiska lärdom har allmänt accepterats – en av de tunga linjerna i det internationella samarbetet sedan andra världskriget har gått ut på att förhindra protektionistiska återfall till förmån för mer frihandel.

Låt mig därför i största korthet – bitvis måste det ske i stensstil – diskutera globaliseringen från en mindre ideologisk utgångspunkt och värdera några av dess effekter i det följande. Det är då en fördel att luta sig mot det kunnande som finns inom den ekonomiska teorin om internationell ekonomi, veterligen den enda kunskapsgrän som systematiskt studerar denna typ av utveckling.

Vad är egentligen globaliseringen?

Det kan vara lämpligt att lägga märke till vad det är för uppgifter som internationella kapitalrörelser löser. Principiellt rör det sig om tre uppgifter, som delvis interagerar med varandra, men som skall hållas åtskilda i analysen.

För det första skall internationella kapitalrörelser *finansiera världshandeln*. Det är en fundamental och dominerande uppgift. Under efterkrigstiden har världens BNP vuxit med omkring tre procent (realt) om året, medan världshandeln ökat med omkring den dubbla nivån. Det är troligt, att efterkrigstidens långa – och höga – tillväxt främst skall förklaras med den öppnare världshandeln. Den

³ W Greider, *One World, Ready or Not – The Manic Logic of Global Capitalism*, Simon & Schuster 1996.

framtidförväntan som många hade ännu på 1950-talet var att världsekonomin skulle gå tillbaka till mellankrigstidens stagnation. Men det skedde inte – och den höga nivån på världshandelns tillväxt skall uppfattas som en ledande länk.

Det är en ren egendomlighet när de tyska författarna – och de är för all del inte ensamma – samtidigt helt allmänt vill främja en ökad europeisk export och begränsa kapitalets internationella rörlighet. Ett konsekvent försvar för frihandel innebär också att försvara relativt få begränsningar för överföringar av betalningsmedel mellan olika länder.

Den andra uppgiften för internationella kapitalrörelser är att *finansiera internationella investeringar* – ett företag med huvudkontor i ett land inleder produktion i ett annat. Ibland beskrivs – så också hos de tyska journalisterna – de multinationella företagens verksamhet som oförenlig med stor makt hos nationalstaten. Eftersom de politiska värderingarna hos journalisterna entydigt stöder den högreglerande välfärdsstaten tilldelar de multinationella företag konspirativa och anti-humanistiska egenskaper.

Men den moraliserande synen på internationell företagsamhet är i grund och botten poänglös. Internationella företag växer naturligt fram ur handelsflöden mellan länder – vid någon punkt i nivån på handelsutbytet kan det bli fördelaktigt att flytta produktion i stället för varor eller tjänster. Många faktorer styr sådana beslut: transportkostnader, den lokala tillgången och priset på insatsvaror och arbetskraft för att exemplifiera. Väsentligen är det affärsmässiga överväganden som styr sådana beslut. Den internationella arbetsdelningen medför att produktiviteten blir högre – och att konsumenter ytterst blir de stora vinnarna i processen.

Med en sådan snabb ökning av världshandeln som vi bevittnat under efterkrigstiden, har vi också som ett korrelat kunnat iaktta en stor ökning av antalet internationella företag. Totalt sett rör det sig i dag om ungefär 40 000 internationella företag med omkring 250 000 dotterföretag. Flera av de företag som varit särskilt framgångsrika i att utnyttja instrumentet ”internationalisering” har blivit mycket stora. Detta förklaras inte med att de varit särskilt cyniska med att ”utplundra” sina anställda, utan storleken blir en följd av att de opererat på en mycket stor marknad.

De stora företagen tillfogar i sin tur ett nytt element till världshandeln. Omkring en tredjedel av världshandeln sker inom de internationella företagen, d v s mellan huvudföretag och dotterföretag. Omfattningen av dessa transaktioner medför i sin tur, att traditionella handelspolitiska instrument som innehåller protektionistiska element har kommit att försvagas.

Den tredje uppgift som internationella kapitalrörelser löser är att värdesäkra enskilda medborgares tillgångar och sparande. Det sker genom att finansinstitut (banker, försäkringsföretag, pensionsfonder o s v) bygger upp internationellt sammansatta portföljer av värdepapper. I praktiken är det därför hundratals miljoner människor som är marknadsaktörer i denna mening. Det blir direkt vilseledande att beskriva de internationella finansmarknaderna som om de vore dominerade av några få superrika och oberoende bankdirektörer.

Det värdeord som är särskilt vanligt i denna diskussion är "spekulation"⁴. Olika typer av spekulanter antas destabilisera hela finansmarknaden och helt operera för egen vinning, på alla andras bekostnad. Hos de tyska författarna präglas synen på den internationella finansmarknaden av övertygelser som ligger nära begrepp som "kaos" eller "godtycke". Inte heller i detta är de särskilt unika – det finns en diskussion som menar, att finansmarknaden bäst skall uppfattas som en "roulettekonomi", en marknad präglad väsentligen av rent godtycklig omfördelning. Men hela denna tankefigur – väsentligen inspirerad av fördelningsorienterade politiker – pekar ut mindre väsentliga mekanismer.

Det är t ex uppenbart, att den som sparar långsiktigt för sin pension vill ha den bästa avkastningen på sitt sparande. Om denna bättre avkastning ligger i att hålla värdepapper från andra länder än hemlandet, finns inga övertygande skäl att avstå från internationella placeringar. Den fonddirektör som placerar pengarna illa, eller inte gör hyggliga avvägningar mellan risk och avkastning, uppfattas med viss rätt ha åsidosatt de många småspararnas bästa intressen.

⁴ Vi förstår här begreppet i dess vardagsmening – en spekulant är en aktör i varu- eller valutamarknader som söker utnyttja pris- eller kurssvängningar för att göra en framtida vinst. Spekulantens enda syfte med en transaktion är att utnyttja en förväntad skillnad mellan dagspriset och ett framtida pris. Begreppet är intressant och i behov av många klargöranden, men detta är inte platsen.

Allt eftersom väsentliga förändringar inträffar på olika håll – sådana som kan få inflytande på placeringarnas avkastning – kommer fondförvaltare att placera om insättarnas pengar. Detta kan naturligtvis beskrivas som "spekulation", men det sammanfaller knappast med normaluppfattningen om vad som är spekulation.

Finansförvaltningen i större internationella företag är den andra stora källan till rörelser i finansmarknaden. För dessa företag – som dagligen opererar med mycket stora summor betalningsmedel i många olika valutor – gäller det i första hand att värdesäkra monetära tillgångar. Det finns ingen möjlighet för dessa företag att hålla stora reserver av valutor som lätt kan devalveras eller står under ett stort inflationstryck. Företagen kommer också hela tiden att bevaka sina valutaportföljer – och flytta om i dem vid t ex politiska beslut som kan förväntas försvaga en viss valuta. Företagets långsiktiga framgång kräver helt enkelt att finansförvaltningen läggs upp på detta sätt.

Inte heller i detta avseende uppfattar vi väl beteendet som spekulativt i den nedsättande meningen. Det anses legitimt att garantera ett företags framgång – vilket direkt påverkar många enskildas arbete, inkomster och allmänna välbefinnande. Men därmed har vi faktiskt beskrivit den alldeles övervägande mängden transaktioner i den internationella finansmarknaden. Rena "spekulanter" – av t ex Georg Soros' typ – är udda företeelser, och de kan aldrig "spekulera" framgångsrikt, om de inte förutser de rationella anpassningar som finansinstitut och de internationella företagen gör. I en viss mening kan spekulanter bäst jämföras med den lilla mängden skum på toppen av de stora vågor som kan iaktas i världshaven.

Det "världsmarknadens vanvett" som de tyska journalisterna ser framför sig, kan således förstås från andra och rationella utgångspunkter. Nu får naturligtvis förändringarna betydelsefulla återverkningar över hela världen. I en bestämd mening vill vi hävda, att det är två stora politiska förändringar under efterkrigstiden som för första gången skapat en enhetlig världskapitalism, där alla länder deltar på lika villkor: 1) kolonialismens upplösning; och 2) det kommunistiska systemets sammanbrott i Östeuropa.

Det kan vara möjligt att peka på Nordkorea och Cuba som utanförstående, men i stort sett är detta fråga om spillror från det kalla krigets värld. Den protektionism som präglar dessa länder har lett till svåra umbäranden för befolkningarna, varför legitimiteten i en politik för att stå vid sidan om den övriga världen troligen underminerats. Och den enda kvarvarande kommunistiska stormakten – Kina – har annonserat att man eftersträvar en handelspolitik som gör det möjligt att klara en näraknytning till världsmarknaden.

Några förbisedda effekter av globaliseringen

I någon mening har naturligtvis de tyska journalisterna rätt, när de pekar på att kapitalismen gått in i en ny fas. Förmågan att operera med små begränsningar i stora delar av världen – efter 1980-talets väg av avregleringar av nationella kapitalmarknader – har gett utvecklingen nya drag och en delvis annan inriktning⁵. Den mycket stora ekonomiska energin i dagens världskapitalism kanske bäst illustreras av att omkring 1 350 miljarder USA-dollar omsätts varje dag i kapitalmarknaden. En jämförelse kan vara, att världens samlade centralbanker kontrollerar reserver i utländsk valuta som motsvarar omkring hälften av marknadens dagliga omsättning.

Den kanske allra intressantaste effekten av globaliseringen är, att vi fått en möjlighet att utnyttja världsmarknaden mer effektivt för att överföra teknologi mellan avancerade och lågutvecklade länder. Framför allt genom politiskt beslutad u-hjälp – och med FN som den centrala organisationen – har västvärlden sedan 1950-talet sökt lösa denna uppgift. Ett allmänt intryck är att den politiska vägen åstadkommit relativt litet, i stället ofta gett besvärliga sekundära effekter, som försvärat långsiktig tillväxt⁶.

⁵ Den moderna ekonomiska historien om den internationella kapitalmarknadens successiva framväxt är intressant och förtjänar att skrivas. Den går över framväxten av en euro-dollar-marknad på 1960-talet, arabiska "petro-dollar"-marknader (med en åtföljande latinamerikansk bankkris) på 1970-talet och det tidiga 1980-talet, en växande roll för stadsstater/frihamnar som Hong Kong och Singapore i Ostasien på 1980- och 1990-talen – men det skulle föra för långt i detta sammanhang.

⁶ En diskussion av detta problem återfinns i KWickman, *U-länders väg från fattigdom till välstånd*, Timbro-rapport 11/94. En äldre, men belysande och lysande artikelsamling

Från omkring mitten av 1970-talet har den politiska hjälpen kompletterats på bred front av affärsmässiga överväganden. Det kan vara av större intresse att notera några mer framträdande resultat i den lågutvecklade världen. Låt mig särskilt lyfta fram några resultat från Asien, en kontinent som särskilt mycket dragits in i globaliseringen. Det rör sig naturligtvis om uppskattade siffror, med feltoleranser som ibland kan vara stora, men huvudintrycket är säkert.

- I *Indien* – som sedan början av 1980-talet sökt reformera sin ekonomi för att dra fördel av globaliseringen – har mellan 300 och 400 miljoner människor lyfts över fattigdomsstrecket under den senaste 20-årsperioden.
- *Indonesien* reformerade sin stängda, u-hjälpsberoende ekonomi i början av 1970-talet under intrycket av en finansiell kris, och ställde om den mot en relativt öppen, världsmarknadsorienterad ekonomi. Resultatet har blivit att en mycket utbredd fattigdom har reducerats närmast dramatiskt – en välmående medelklass har till och med vuxit fram i de stora städerna. Kvantitativt rör det sig om ett asiatiskt ”medelinkomstland” med i dag nära 200 miljoner invånare.
- Den ländergrupp som kallas ”tigerekonomierna” – *Singapore, Hong Kong, Sydkorea* och *Taiwan* – har på en generation lyckats gå från u-länder till mycket välmående ekonomier. Det rör sig om ett tillskott på omkring 70 miljoner människor.
- En annan ländergrupp som kallas ”babytigrarna” – *Thailand* och *Malaysia* är särskilt framträdande – befinner sig på i stort sett samma utvecklingsbana som de ursprungliga ”tigrarna”, men med några års eftersläpning. Omkring 100 miljoner människor har gått från fattigdom till en hygglig levnadsstandard.
- Det kanske främsta asiatiska exemplet är *Kina*. Med hjälp av en massiv tekniköverföring via stora utländska investeringar har i första hand området kring vad som kallas ”Pärlflodens delta”

kring samma problem finns i PBauer, *Equality: The Third World and Economic Delusion*, Weidenfeld & Nicolson, 1981. Ett TV-program 11/6 1997, *Ormar i paradiset*, presenterades också utifrån dessa erfarenheter: ”Filmaren Boris Ersson har besökt en liten by i Söderhavet som drabbats av tre katastrofer: två orkaner och ett svenskt biståndsprojekt”.

(och österut längs Stilla Havs-kusten) dragits in i den globala ekonomin. Det rör sig om ca 250 miljoner människor som 1979 hade en genomsnittlig årsinkomst på omkring 200 USA-dollar om året (fattigdom), som år 1996 närmade sig 3 000 USA-dollar om året. Det är i det senare fallet fråga om goda inkomster.

Med en spjutspets i Pärflodens delta har den kinesiska utvecklingen också spridit sig in i landet. Det är inte helt lätt att uppskatta hur stor del av det väldiga Kina som dragits in i globaliseringen, men det är rimligt att uppskatta att åtminstone 250 miljoner ytterligare kineser har upplevt en dramatisk förbättring av sina levnadsomständigheter – och siffran kan också vara så stor som 500 miljoner.

Det är i det kinesiska fallet kanske inte förvånande att globaliseringen har fått betydande politiska konsekvenser. Det kommunistiska partiets legitimitet har undergrävts, och det har väsentligen släppt anspråken på ekonomiskt ledarskap genom planekonomi. I stället har närmast en kapitalistisk folkrörelse till förmån för globalisering och världsmarknad framträtt i Kina.

Dessa asiatiska exempel är särskilt intressanta av den anledningen, att de erbjuder en möjlighet att se globaliseringen från ett icke-europeiskt perspektiv. Det sammantagna resultat är också uppenbart: mellan en och upp till en och en halv miljard människor i Asien har upplevt snabba och närmast dramatiska förbättringar i sin levnadsstandard under den period, då globaliseringen styrt världsekonomin.

Detta resultat kan nu jämföras med vad t ex den europeiska vänstern argumenterat för hela perioden – att biståndet till u-länder skall ökas för att möjliggöra tillväxt i den fattiga delen av världen. Men just detta resultat har globaliseringen gett upphov till. Överskottssparande i den rika delen av världen har via finansmarknader och direktinvesteringar överförts till profitabla projekt i den fattiga världen. Följden har blivit tillväxt i fattiga länder och kapitalinkomster i den rika världen – den klassiska ingrediensen i marknadstransaktionen framträder med full skärpa: båda parter tjänar på ”bytet”.

Eftersom den europeiska vänstern – åtminstone i form av de tyska journalisterna – nu avvisar globaliseringen som förödande för alla,

finns anledning fundera på vad det är för syn man egentligen har på t ex utvecklingen i den fattiga delen av världen. Det är inte resultatet – en hygglig levnadsstandard för tidigare fattiga människor – som är det avgörande. Kriteriet förefaller snarare vara vilka medel som kommer till användning. Mellanstatliga överenskommelser och massiva doser av traditionell u-hjälp föredras, trots att de är uppenbart underlägsna direkta marknadstransaktioner i effektivitet.

Den ekonomiska lyftningen av stora människomassor är nu naturligtvis en av de riktigt stora historiska händelserna som har inträffat som ett resultat av globaliseringen. U-ländernas fattigdom har varit ett dominerande problem i världsmåttstock. Det har visat sig vara utomordentligt svårt att lösa med politiska insatser – men har på relativt kort tid upplösts som det dominerande världsproblemet.

Utvecklingen begränsar sig naturligtvis inte till Asien, utan länder i Latinamerika som Mexico, Chile, Argentina och Brasilien har också dragits in, med jämförbara resultat som i Asien. De två större områden som valt att stå vid sidan om har registrerat relativt litet av ”medlemsländernas” framgångar – det rör sig om den muslimska världen, som stått utanför närmast av religiösa/kulturella skäl och Afrika, som plågas av besvärlig stampolitik.

Demokratiproblemet i förgrunden

Medan problemet om ekonomisk utveckling i fattiga länder stod i förgrunden långt in på 1970-talet, skiftade problemformuleringarna tyngdpunkt på 1980-talet. Frågan om ”demokratisering” kom att efterhand skjuta bort frågan om ”utveckling” från den centrala dagordningen. Det är troligt att de stora förändringar som den nya världskapitalismen gett upphov till – närmast genom att i betydande delar av världen faktiskt demonstrera hur utvecklingsproblemet kan lösas – väsentligt bidrog till perspektivförskjutningen.

Men det finns mer än allmänna tidssamband att peka på – sannolikt är det så, att marknadsekonomi och politisk demokrati var för sig hanterar den största möjliga mängden ekonomisk respektive politisk information⁷. Med de betydande kopplingarna mellan

⁷ Denna tankegång utvecklas närmare i KWickman, *Singapore – föredöme eller skräckexempel?*, Timbro 1995.

ekonomi och politik i den moderna kapitalismen – vars ledande utvecklingslänk under de senaste 25 åren varit kapitalmarknaden, den mest informationsbaserade av alla delmarknader – tenderar modern kapitalism och politisk demokrati att uppträda tillsammans.

Om kapitalismen etableras och genom internationella impulser utvecklas i ett land som politiskt styrs av t ex en civil byråkrati, är det rimligt tänka sig att det bildas en rörelse för att introducera politisk demokrati i detta land. Detta är under alla förhållanden en utveckling som är lätt att iakta från andra hälften av 1980-talet och 1990-talet runtom i världen. Under 1990-talet har i Asien Sydkorea, Thailand och Taiwan gått från diktatur till demokrati; i Latinamerika gäller detta Chile, Argentina och Mexico; i Afrika skall troligen den sydafrikanska utvecklingen också föras till denna stora politiska rörelse i världen. I andra länder med fortsatt diktatur – Indonesien och Kina träder särskilt fram – har betydelsefulla politiska krafter gett sig till känna, som alla föreslår en övergång till demokrati.

Den modernisering av samhällslivet som följer med globaliseringen, förefaller således innebära en liknande politisk utveckling som Västvärlden genomgått. Det är väl sannolikt, att också den helt övervägande delen av den europeiska vänstern strävar efter ett världsomfattande demokratiskt system av stater. Det blir då aningen förvånande, att de tyska författarna inte välkomnar denna aspekt av utvecklingen. Den framtida betydelsen av detta utvecklingsdrag kan väl inte heller överskattas – demokratiska länder har till sitt förfogande medel för att lösa konflikter genom förhandlingar, som väsentligen saknas i diktaturer. Demokratiseringen innebär därför troligen en mer fredlig utveckling i framtiden.

Den institutionella konkurrensen

Den tyske ekonomen Horst Siebert formulerade på 1980-talet en teori om den europeiska integrationen, som byggde på tanken att fri rörlighet av arbetskraft, kapital, tjänster och varor inom EU skulle komma att påverka den ekonomiska politiken i olika länder väsentligt⁸. Tanken var att europeiska regeringar som ville attrahera

⁸ En tillämpning finns i H Siebert, *Europas nya ekonomiska karta*, SNS Förlag 1992.

speciell arbetskraft och större kapitalinvesteringar skulle göra skatteregler och andra politiska förhållanden så attraktiva, att sådana överflyttningar kunde ske. Regeringar i Europa skulle komma in i en sådan konkurrens som tidigare inte varit verksam, nämligen att konkurrera med varandra om den bästa ekonomiska politiken.

Det är inte så svårt att konstatera, att Sieberts teori har ett intressant förklaringsvärde. Stora investeringsflöden mot Sydeuropa under 1980-talet har under 1990-talet ersatts med en särskilt snabb ökning av utländska direktinvesteringar i framför allt Storbritannien, Irland och Holland. Under inflytande av 1990-talets ihållande arbetslöshetskris inom EU, har framför allt Tyskland och Frankrike sökt dra de framgångsrika länderna bort från den starka ställningen i den institutionella konkurrensen – genom att föreslå en harmonisering av skattepolitiken inom EU.

Det är nu möjligt att samtidigt förenkla och generalisera Sieberts teori. Förenklingen ligger i att det räcker med fri rörlighet för kapital för att en institutionell konkurrens skall kunna utlösas. Generaliseringen ligger i att konkurrensen uppträder också mellan länder eller regioner som inte är knutna tillsammans inom ett enhetligt handelsblock. Den snabba tillväxten i olika delar av den tidigare fattiga delen av världen har helt enkelt ökat konkurrensförmågan hos ett antal länder. I processen har de förvärvat en förmåga och produktivitet att producera för världsmarknaden som i vissa avseenden är helt jämförbar med den högindustrialiserade världens. Allra tydligast blir detta i och med framväxten av Fjärran Östern eller Ostasien som ett nytt centrum i världsekonomin.

Västekonomierna kommer här under ett besvärligt konkurrenstryck. Ledande företrädare för politikformuleringen i Ostasien anger öppet den ekonomisk-politiska kursen så, att man inte eftersträvar att bygga upp västeuropeiska välfärdsstater. Socialförsäkringssystemen skall i huvudsak vara privata, annars riskerar de att bli en alltför tung börda och leda mot en skattebörda som är oförenlig med snabb ekonomisk tillväxt. Inte heller vill man ställa arbetsmarknadspolitiken under fackföreningars förvaltning, eftersom det lätt kan leda mot stelheter och en högre arbetslöshet.

Denna konkurrens skall uppfattas som en institutionell konkurrens och det mycket stora uppsvinget för i första hand lättindustrin i Ostasien har i praktiken gjort regionen till ett världscentrum för sådan produktion under 1990-talet. Det rör sig då inte bara om traditionell, low-tech lättindustri – också komplicerade processer inom produktionen av t ex datamaskiner har i stor utsträckning vandrat dit. Men även annan industriproduktion har flyttats till regionen – framför allt har japanska och västeuropeiska bilföretag sökt utnyttja dels den bättre institutionella uppsättningen, dels strävat att lokalisera produktion nära den snabbväxande ostasiatiska marknaden.

Under 1990-talet har också Östeuropa trätt fram i den institutionella konkurrensen. Den billiga och hyggligt utbildade arbetskraften, låga skatter, svaga fackföreningar har medfört att många västeuropeiska företag – i all synnerhet tyska – har byggt upp produktionskapacitet i framför allt Tjeckien, Ungern och Polen. Slovenien och de baltiska länderna har också spelat en framträdande roll i den inom-europeiska institutionella konkurrensen.

Följderna för de centrala högskatteländerna inom EU – särskilt Frankrike och Tyskland – har blivit besvärande. Utflyttningen har gett bidrag till ökningen av en redan hög arbetslöshet, samtidigt som skatteunderlaget visat tendenser att bli långsiktigt vikande. Ett antal EU-länder har hamnat i ett slags sax-kris – kurvan över offentliga utgifter har stigit, medan kurvan över offentliga inkomster fallit.

En slutsats har blivit, att det i längden kommer att bli svårt att finansiera den västeuropeiska välfärdsstaten med ensax-kris i bakgrunden. Stora reformer av den västeuropeiska välfärdsstaten och skattepolitiken började under 1980-talet i Storbritannien, senare under decenniet också i Irland. Under 1990-talet anslöt sig Nederländerna till den minoritetsgrupp av EU-stater med faktiskt genomförda reformprogram. Alla tre länderna har klarat arbetslöshetskrisen (möjligen skall Irland undantas här) och sax-krisen bättre än de övriga.

Men samtidigt är förändringstrycket gentemot den europeiska välfärdsstaten hela tiden stigande. Alla länder påverkas. Den globala ekonomin är ett faktum, som inte kan tänkas eller önskas bort – konkurrensen har vidgats. Ett antal europeiska stater diskuterar för närvarande betydande reformprogram. Det är i första hand reformer

inom arbetsmarknadspolitik och skattepolitik som står i förgrunden. Reformerna inom arbetsmarknadspolitiken bestrids i första hand av de europeiska fackföreningarna. Reformerna av skattepolitiken leder till krav på sänkta offentliga utgifter – vilket kommer i konflikt med de intressen som finns inom välfärdsstaternas understödstagande klientgrupper.

De större perspektiven på förändringsprocessen har inom EU dock skymts undan – men också fått ett för smalt perspektiv – genom att reformpolitiken motiverats med sådana krav som ställs av övergången till en gemensam europeisk valuta, EMU-processen. De politiska positioner som bildats gentemot denna problembeskrivning har varit ett relativt brett förankrat förslag, att EMU-processen skall avbrytas för att ge utrymme för den traditionella välfärdsstatens återkomst. Det djupare skälet blir dock obeaktat i denna diskussion, att de västeuropeiska ekonomierna successivt tappar konkurrensförmåga, vilket i längden betyder att den europeiska välståndsutvecklingen hotas. Det är inte harmoniseringskraven för den framtida valutapolitiken som driver den europeiska anpassningsprocessen, utan den institutionella konkurrensen med de nya, exportorienterade ekonomierna.

Det är också framför allt denna svåra institutionella konkurrens för EU-länder som oroar och engagerar de tyska journalisterna till ett försvar. I allt väsentligt uppfattar de den europeiska välfärdsstaten som det önskvärda samhällstillståndet. Det är vid läsningen av *Globaliseringsfällan* svårt att finna ens enstaka medgivanden av större problem som den rymmer. Den filosofihistoriskt intresserade läsaren drar sig osökt till minnes den tyske filosofen Hegels helt likartade idealisering av den preussiska staten vid 1800-talets början: "Allt som finns är önskvärt, och allt som är önskvärt finns".

Det är dock en egendomlighet, att författarna inte uppfattar att det europeiska underläget i den nya konkurrensen antyder relativt djupgående systemproblem. Det antyder också att författarna gör ett mycket klart ställningstagande – nämligen till förmån för producentintressen, mot konsumentintresset: närmare bestämt väljer de påfallande ofta ett fackföreningsperspektiv på världen. De uppfattar förslaget att reformera de stela arbetsmarknaderna i Västeuropa som det internationella kapitalets "klasskamp" mot de europeiska arbetarna. De uppfattar ny teknik som sänker

konsumentpriserna som tveksam, därför att den hotar arbetstillfällena. De uppfattar frihandel som något misstänkt, eftersom också den hotar arbetstillfällena i Västeuropa – men konsumenternas större fördel av låga priser på varor och tjänster dyker inte upp i författarnas olika bedömningar.

Den amerikanska erfarenheten

I den europeiska diskussionen om det är teknikutvecklingen eller effekterna av den internationella kapitalismen som åstadkommit det större förändringstrycket, är det på sätt och vis en dubbel press som mycket generellt riktar sig mot regionen. Den europeiska exporten till t ex Ostasien har visserligen stigit mycket, men genom att investeringar i ovanligt hög utsträckning också sökt sig utanför EU, har ett av resultaten blivit en hög och stigande arbetslöshet.

Å andra sidan har europeiska företag importerat amerikansk teknik och på så vis gett upphov till att arbetsbesparande ny teknik tryckt ut arbetskraft. Den europeiska arbetslösheten har också fått ett stigande inslag av långtidsarbetslösa, vilket antyder att den arbetskraft som trängts ut, har upplevt ökade svårigheter att komma tillbaka in i arbetsmarknader⁹. De längre arbetslöshetsperioderna har i sin tur åstadkommit stigande bördor på statsbudgetar.

Det kan vara lärorikt att jämföra den europeiska förmågan till anpassning med den amerikanska. Amerikanska lönenivåer ligger generellt högre än europeiska, den tekniska utvecklingen är snabbare än i Europa och handelsutbytet med Ostasien är mycket stort. Flera av de ledande ostasiatiska länderna har USA som sin överlägset största handelspartner. Alla dessa faktorer talar därför för att de amerikanska problemen skulle vara större än de europeiska. Men i själva verket är det tvärtom.

Den amerikanska ekonomin växer med mer än tre procent om året och har låg arbetslöshet. Under flera år på 1990-talet har mer än två miljoner nya arbetstillfällen skapats. Huvuddelen av dessa nya arbeten betalas med löner som ligger över den amerikanska arbetsmarknadens genomsnitt. En väsentlig del av de nya jobben har

⁹ En mer sammanhängande diskussion av sådana nya trender i 1990-talets arbetsmarknad finns diskuterade i tre Timbro-rapporter av denne författare: *Med facket för färre jobb* (8/96); *I Europa är det många som inte arbetar* (14/96); *Amerikaner arbetar – USA på väg mot full sysselsättning* (20/96).

skapats inom småföretag. Nybildningen och tillväxten för små och medelstora företag har varit betydande. Särskilt inom den nya data- och IT-tekniken har ett stort antal amerikanska företag vuxit från "garageföretag" till mycket stora företag.

Den amerikanska anpassningen till den globala ekonomin innehåller flera moment som uppfattats i EU-länder, men där resultaten inte blivit lika lyckosamma. Betoningen av utbildning och hög kompetens i den europeiska diskussionen om arbetslöshet har som sitt rationella innehåll förväntningen att den internationella konkurrensen pekar på att de högutvecklade ekonomierna mer markant går mot högförädlade, teknik- och kunskapsintensiva branscher. Konkurrensen mot de nyindustrialiserade, exportorienterade ekonomierna tenderar att skapa sådana nya mönster i den internationella arbetsdelningen.

Den amerikanska framgången förefaller dock kunna förklaras i stor utsträckning med institutionella inslag, som är svagare i västeuropeiska länder. Den debatt som uppkommit i detta sammanhang är avregleringar av arbetsmarknader (i praktiken en försvagning av fackföreningarnas roll i den traditionella arbetsmarknadspolitik), en tillbakarullning av de för företagsbildningen mest destruktiva egenskaperna i välfärdsstaten, särskilt de höga europeiska skattekvoterna, bättre möjligheter att finansiera expansionen hos nybildade och snabbväxande medelstora företag (NASDAQ-liknande institutioner).

Det finns också inom EU länder som söker reformera sina institutioner i något eller några av dessa avseenden. Även om denna process i politiskt avseende visat sig vara trög, råder väl föga tvekan om att "den amerikanska lösningen" representerar också den förväntade framtida europeiska anpassningen till internationaliseringen av marknadsekonomin. Det understryks av dess framgångar och att det inte framkommit något egentligt alternativ för den högutvecklade delen av Europa.

Fler löften än hot

De tyska författarna har i *Globaliseringsfällan* tecknat bilden av en pågående utveckling i världen som förefaller i högsta grad osympatisk. 80 procent av medborgarna kommer inte "att behövas"

i framtiden; välfärden runt om i världen är hotad; ett litet antal mycket mäktiga personer driver utvecklingen i eget intresse; utrymmet för miljöpolitik som skall rädda planeten från fysisk förstörelse minskar successivt.

Dessa ståndpunkter belyses med ett stort antal mer eller mindre belysande exempel. Den generella bilden som till sist växer fram kring boken är att särskilt EU-länderna har placerats i en fälla – som kallas ”globaliseringen” – och som är på väg att slå igen. Författarna föreslår ett tiopunktsprogram som skall antas av EU för att hindra problemen (s 289).

Ett antal problem med detta perspektiv anmäler sig. Det första är att globaliseringen inte är en politiskt beslutad process som kan eller bör ändras efter en förändring av några politiska majoritetsförhållanden. Det är en process med betydligt djupare förklaringsgrund. Den har vuxit fram genom en serie internationella kriser, nya internationella konkurrensförhållanden i världshandeln, ny informationsteknik och några andra faktorer med innebörden att nya internationella ekonomiska strukturer har etablerats.

Mer demokrati och mindre fattigdom

Författarna har själva en sådan vag föreställning kring utvecklingen att de i långa stycken fyller ut sin argumentation med att det är ett ”vanvett” som pågår. Men stora luckor i diagnosen betyder påfallande ofta att behandlingsförslagen blir osäkra. Vid närmare granskning, med hjälp av sådana kunskaper som faktiskt förmår att djupare belysa utvecklingen, framstår den knappast heller som särskilt hotfull. Djupast sett handlar det hela i stället om en världsvid integrationsprocess – ett förhållande som normalt har idealiserats i alla tider.

Idealiseringen är inte heller svår att förstå. Det finns stora fördelar med en internationaliserad ekonomi. På en relativt kort tid har vi fått bevittna påtagliga resultat av den nya världskapitalismen: en stor del av världens befolkning har dragits upp ur djup fattigdom till en åtminstone hygglig (och stabil) levnadsstandard. Den standard som tidigare enbart fanns i samhällen med europeisk bakgrund har spritts till nya delar av världen.

Men inte bara ekonomiska tillväxtimpulser har visat sig lättare att sprida. Det har också gällt politiska impulser – en våg av

demokratisering har följt i spåren av den ekonomiska integrationen. Den allmänna politiska demokratin i väst har blivit ett alternativ för stora grupper av människor som tidigare endast upplevt despoti, diktatur eller strängt hierarkiska samhällen. Den mer utvecklade politiska kulturen har påverkat den mindre utvecklade mer effektivt än förut. Demokratiseringen banar i sig själv vägen för en jämnare utveckling i framtiden – länder med demokratiskt styrelseskick har normalt tillräckligt många förhandlingsinriktade institutioner för att kunna undvika våldsamma lösningar av konflikter.

Den sammantagna bilden av utvecklingen blir därmed att den innehåller fler löften än hot. Det kanske däremot inte gäller för den som i likhet med de tyska författarna av *Globaliseringsfällan* uppfattar den västeuropiska välfärdsstaten som den historiska utvecklingens slutpunkt och krona. Dess stelheter och svårigheter att anpassa sig till förändringar har avslöjats av globaliseringen.

Redan som välfärdsstaten står och går i dag, uppfattas den inte som en mycket tilltalande samhällsordning av relativt många som lever i den. I takt med att stelheterna gör det svårare att garantera och höja levnadsstandarden för fler, kan vi vänta oss att det efterhand växer fram ett allt större legitimitetsproblem för denna speciella typ av samhällsorganisation. Tecken på detta är redan synliga genom den reformpolitik som prövas på flera håll i EU redan i dag.

Den europeiska reformrörelse som faktiskt pågår uttrycker också något annat mycket intressant. Globaliseringen uppfattas faktiskt inte som så att slutligt hammarslag har träffat de västeuropeiska länderna. I stället finns det alternativ att pröva. Det finns en amerikansk förebild att lära av och tillämpa i större eller mindre utsträckning. Motståndare mot alternativen brukar i allmänhet beteckna alla förslag till anpassning som "nyliberala". Men det finns mycket lite i reformpolitiken som skall förses med partipolitiska beteckningar.